

Rehabilitáció Kecskeméten – Kerényi József munkássága a városban

BME Építőművészeti Doktoriskola | Egyéni Kutatás

Tematikus év témaköre:	Építészet és idő
Egyéni kutatás fókusza:	Rehabilitáció Kecskeméten - Kerényi József munkássága a városban
Részfeladat:	Féléves beszámoló
Témavezető:	Nagy Márton DLA
Készítette:	Juhász Ágnes WR12V7
Kelt.:	Budapest, 2017.01.16.

témamegjelölés

A tematikus év célja a magyarországi háború utáni épített örökség alaposabb megismerése, és csoportos alkotások keretében felújítási, rekonstrukciós javaslatok megfogalmazása a szükséges esetekben. A korszak kutatása nemcsak segít eligazodni épített környezetünk értelmezésében, hanem iránymutatást is ad a jövőre nézve. A korszak mélyrehatóbb megismerésének egyik módja, az adott időszakban alkotók pályájának tanulmányozása, ezért a kutatásom Kerényi József munkásságára irányul. A fókuszban az építész pályáján belül Kecskeméti tevékenysége áll. A téma szűkítése lehetőséget ad az alföldi kultúrtáj megismerésére, és a mezővárosok 60-as 70-es évekbeli helyzetének elemzésére. A kutatás így háttéranyagul szolgál a Bordás Mónikával közösen készített Orgoványi Művelődési központ rekonstrukciós javaslatához. A tanulmány több tanulságos rehabilitációs munkát sorakoztat fel, ezzel alternatívát kínál épített környezetünk újraértelmezésére.

előszó

A rehabilitáció kérdésköre jól körüljárható Kerényi József kecskeméti munkásságában.

Az általam választott épületek különböző építészeti megoldásokkal mutatják be azt a sokszínű építészeti hozzáállást, mely a 60-as 70-es években felmerülő rehabilitációs kérdésekre máig érvényes válaszokat adott Kecskeméten.

Az alkotó szemlélete szerint az építészeti értékeket; házakat, településeket meg kell őrizni, korszerűen kell hasznosítani és használni. Egy város rehabilitációja során nemcsak a műemlékvédelem és az építészeti értékek mentése, hanem az újonnan születő épületek adott kultúrába illesztése is feladata az építésznek:

„A rehabilitációt sokan leszűkítve értelmezik: öreg épületek, muzeális értékek mentését értik alatta. Pedig ebbe a fogalomkörbe nemcsak az értékek őrzése, örökségünk védelme tartozik, hanem az is, hogy az új, ami megszületik, jellemző legyen az adott településre, annak kultúrájában szülessék meg.”¹

A példák közös vonása, hogy magukon hordozzák a korszakra jellemző regionalista elveket, alázatot mutatnak a hely karakterével szemben, de különböznek abban, hogy a környezet sajátos problémái iránti érzékenységben születettek, ezért minden munka kapcsán egyediséget mutatnak.

Az elemzés három fő szempontja így a korszakhoz és a helyhez való kötődés, valamint az egyedi helyzetre született reakció.

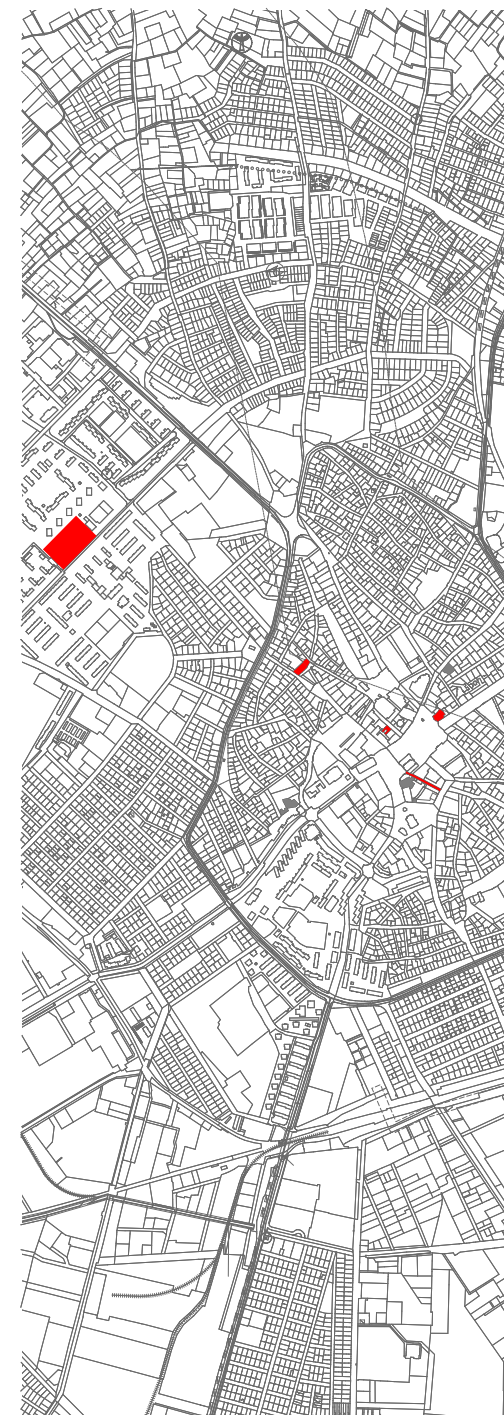
A korszak egyik jellemzője a mező- és iparvárosok sajátos helyzete. A különböző típusú városokban, a 60-as 70-es években folyó építészeti tevékenység erős kontrasztban volt. Mivel a pénzügyi forrásokból főleg a fejlesztendő iparvárosok részesültek, az alulfinanszírozott mezővárosokban felértékelődött a meglévő épületállomány szerepe. A felmerülő téri és funkcionális igényeket ezért bővítésekkel vagy használaton kívüli épületek újraértelmezésével elégítették ki.

A társalmi munkáknak különösen nagy jelentősége volt a korszakban. A történelmi helyzet, és az ún. „kétezrelékes” rendelet² lehetőséget adott arra, hogy a sorra megvalósuló építészeti objektumok, a társalmi építészeti egységbe szervezésével, folyamatos esztétikai nevelést adjanak az embereknek.

Az identitás iránti igény és a globális modernizáció kettőssége is sajátos jellemzője a 20. század építészetének. Mivel a regionális stílus definiálása területenként és időben is változatos, építészeti eszközei alkotókként eltérőek, míg alapelvei és tartalma közös: hangsúlyt fektet a helyi anyagokra, a kézművességre, nyitott a népi építészeti formakincsre. Használja a modern építészet előremutató elemeit, és nem zárkózik el a világkultúrától, elkerülve ezzel a stílus veszélyeit; a provinciálist, amely elutasítja a kívülről jövő hatásoktól, és a populizmust, amely meglévő formai motívumok másolását szorgalmazza.

Az egyetemes érvényű törekvések mellett az emberben az önkifejezés vágya a városiasodó és technikaközpontú huszadik században folyamatosan jelen volt, ebben meghatározó szereppel bírt az egyéniséghez igazított, jelentésteli környezet.

Christian Norberg-Schluz értelmezésében³ a hely két alkotója a struktúra és a lélek. Míg a struktúra a topológiából; a konkrét térből és a morfológiából; az elemek elhelyezkedéséből áll össze, addig a hely lelke az élethelyzet térbeliségéből fakad; és a tipológia részeként olyan absztrakció, ami építészeti alkotásokban válik konkrétá.

¹ <http://www.forrasfolyoirat.hu>: Nekem egy egész városom van, „akit” szerethetek - Kerényi Józseffel Kriskó János beszélget

² http://www.jamk.hu/ujforras/9803_15.htm

³ Kerégyártó Béla: A mérhető és a mérhetetlen – Építészeti írások a huszadik századból, Typotex Kiadó 2000, Christian Norberg-Schluz: Hiteles építészet felé (1980)

Kecskemét településszerkezetének kialakulásában olyan józan tényezők játszottak szerepet mint a domborzat, a városkapuk és az árokrendszerek.

A város szerkezetében felfedezhető több úthálózati rendszer, amely a halmazos települések sajátossága.

A közterületeket utcák és terek, múltban gyökerező léptékkal és aránnyal, alkotják. A térbeli határok kirajzolódásában az épületek mellett a fák is jelentős szerepet játszanak, mint a táj karakterének legmeghatározóbb elmei. A térbeli renden túl az alföldet a puritánság és az egyszerűség jellemzi.

Az építésznek feladata a hellyel való jó viszony kialakítása, és a „kreatív alkalmazkodás”, vagyis a helyről való közös értékrendszeren alapuló gondoskodás és osztozás. Csak jelenlét és megismerés után képes az alkotó jelentésteli építészeti produktumot létrehozni. Az építésznek kötelessége a környezetelemzések során, a fizikai határok és alapformák vizsgálatán túl, megismerni a hely kultúráját, történelmét, és az ott élőket.

„Kecskeméten az volt a nagy szerencse, hogy nem volt pénz.”¹

Az építész 1964-ben, az Országos Műemléki Felügyelőség kiviteli részlegéről került Kecskemétre, a BÁCSTERV-hez. A költözést sem családi, sem baráti kötődés nem indokolta, az önálló munka lehetősége, a szellemi kötetlenség vágya - szemben a tervezővállalatok szellemi istállóival - generálta a döntést.

“Olyan volt az a munkahely, mint egy dzsungelben egy tábori kórház: mindent lehetett és kellett csinálni.”¹

Mivel az alkotó pozíciója kezdetben csak javaslattételi jogkörrel bírt, a hierarchia megkerülésével, városi fórumok megkeresésével lehetett csak eredményeket elérni. A partnernek bizonyuló felsővezetés közhasznú szabálytalanságokon keresztül valósította meg az építész szorgalmi munkák keretében létrejött terveit.

A mezővárosok sajátos helyzete és az alföldi kultúrtáj karaktete egyedi építészeti hozzáállást és habitust igényelt. A jól megválasztott építészeti eszköztáron túl Kecskemét számos értékes épülete, az alkotó sokszor „erőszakosnak” nevezett személyisége, társadalmi szerepvállalása, „öröm-munkát” generáló kreativitása nélkül nem jöhetett volna létre.

A választott példák az építészeti beavatkozások volumenei szerint követik egymást: „nem építés”, bontás, környezetépítés, installáció és továbbépítés.

A „nem építést” és bontást olyan építészeti munkák illusztrálják, melyek során konkrét építés nem történik. Ezekben a projekteknél a műemlékvédelem és a redukció eszközével alkot az építész.

A környezetépítést bemutató munka egy műemléket körülölelő helyszínt ismertet, ahol az alkotó növénytelepítéssel építi tovább a területet.

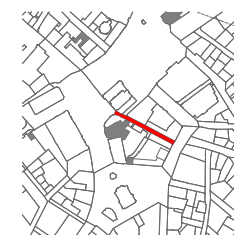
A negyedik példa egy épülethasznosítást mutat be. Kialakításának köszönhetően, a műemléki épület belsejében elkészült belső szerkezet, bármikor kibontható, ezért installációként is értelmezhető.

A záróeleme az tanulmánynak egy olyan alkotás, melyben új építészeti produktumot hoz létre az építész. Mivel az új épületek „a környezetből nőnek ki”, ez a munka is jól illeszthető a rehabilitációk sorába.

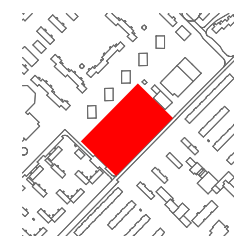
**Arany János utcai
Katolikus bérház**

1964
Cím: Kecskemét, Arany János u. 6.

Kéttemplomköz sétálóútca

1971-1976
Cím: Kecskemét (volt Nyomda utca)

Széchenyi liget

1982
Cím: Kecskemét, Széchenyi liget

**Tudomány és Technika háza
(volt zsinagóga)**

1965-1974
Cím: Kecskemét, Rákóczi út 2.

**Keramikus lakóház és stúdió,
szobrász műteremház**

1973-76-82
Cím: Kecskemét, Kápolna u. 13.

¹ <http://www.forrasfolyoirat.hu>: Nekem egy egész városom van, „akit” szerethetek - Kerényi Józseffel Kriskó János beszélget

nem építés

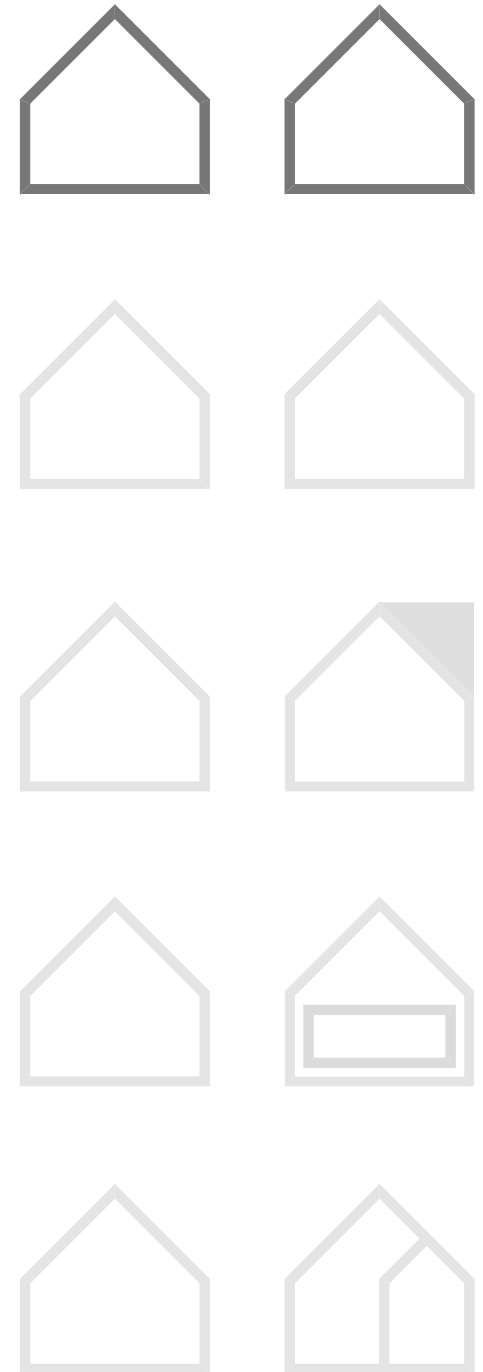
Építészeti alkotásnak nemcsak megvalósult épület tekinthető, hanem egy esetleges építés megakadályozása, a „nem építés” is. Ebben az értelemben, az építész első Kecskeméti munkájának egy emeletráépítés megakadályozását tekinti.

Ebben a korszakban is sokan bővítették meglévő házaikat megkérdőjelezhető építészeti minőségben. A bővítések nagyrészt additív módon, és nem a szerkezet alapstruktúrájának továbbépítésével valósultak meg. Az épületek toldásai, vagy a népszerű megoldásnak számító emeletráépítések, sajnos a legritkább esetekben hordoztak építészeti kvalitást.

A bővítések legtöbbször nem vették figyelembe a helyi morfológiai jellegzetességeket, így a példaként választott Arany János utcai épületnél az emeletráépítés az utcakép torzulásán túl, a romantikus-eklektikus épület karakterének elvesztését eredményezte volna.

Az építésznek félévig tartó munka, és egy fegyelmi árán sikerült végül megakadályozni az átépítést, megőrizve ezzel a hely alapstruktúrájának és hangulatának múltban gyökerező értékeit.

Az építészeti válasz egyedisége abban áll, hogy az alkotó konkrét produktum nélkül végzett építészeti tevékenységet. Az elemzés első tagja ezzel kijelöli Kerényi József rehabilitációs kérdéskörben bejárt útjának irányát, és előrevetíti azt a hozzáállást, amely végigkíséri a tevékenységét a városban.

bontás

A második világháborút követően a meglévő épületállomány és az élő építészet kapcsolata nemcsak szakmai, hanem szakmán kívüli körökben is az érdeklődés középpontjában állt.

A mező- és iparvárosok helyzete a 60-as 70-es években jellemzően különbözött. A városok pénzügyi forrásai (beruházási és felújítási pénz) nagyban eltértek. Összehasonlításképp; mivel Salgótarján iparvárosként fejlesztendő területnek számított, egyetlen ötéves tervidőszak alatti lakásépítési kerete egyenlő volt egész Bács-Kiskun megyéjével.

Az adottságokhoz igazodva a mezővárosi meglévő épületállomány szerepe és annak rehabilitációs lehetőségei felértékelődtek.

A Kéttemplomközi rekonstrukció során nemcsak a kolostornak szántak új funkciót (Kodály Intézet), hanem az üzlet és vásárlóutca helyreállításának igénye is megfogalmazódott, így 1971-ben a Petőfi Nyomda kiköltözését követően elkészülhetett egy átfogó tanulmányterv.

A tervezést településszerkezeti kutatás előzte meg. Különös jelentőséggel bírt egy-egy rekonstrukciónál a feltárás, hiszen az épített környezet csak hitelessége teljes birtokában válhat értelmezhetővé és érthetővé az építészet és a társadalom számára. Az építészek feladta feltárni, és mérlegelni, hogy az idő folyamán ráakodott egy-egy réteg mennyire hiteles vagy korhű.

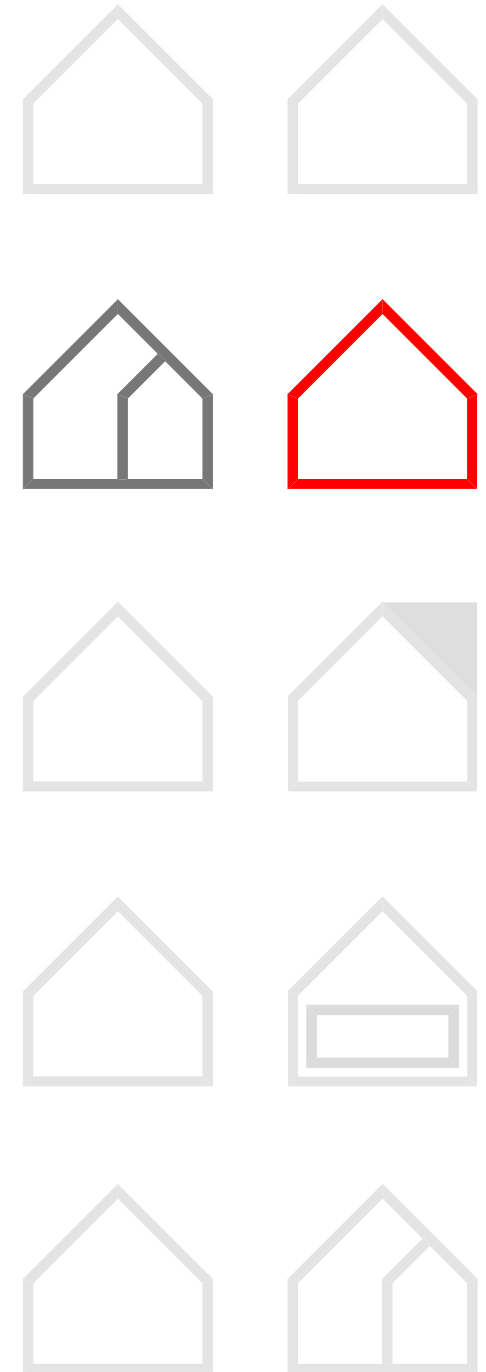
A kritikai regionalizmus alapelvei közé tartozik, hogy az alkotó az új tapasztalások, ismeretek értelmében folyamatosan tudatosan formálja és újragondolja saját regionális kultúráját, megőrizve ezzel a helyi értékeket, de elkerülve a környezettel szembeni elfogultságot. A tanulmányokat követően az építészet a redukció eszközével fordult a helyreállítandó környezethez, így a Ferences kolostorhoz 1893-ban hozzáépített ragadvány üzletsor eltávolítása mellett döntött.

A kezdetben vitát kiváltó bontás településszerkezeti szempontból jelentős eredményeket hozott. A térbeli határok megfogalmazásához, a hely struktúrájának ismerete volt szükséges; hogyan terjeszkedik, nyit, zár, teremt kapcsolatot az alkotás a környezettel.

Az értéktelennek ítélt toldalékrész eltávolításával új nézőpontból vált láthatóvá a városháza, és kibővült a főtéri tércsoport, helyreállítva ezzel az utcák és terek, múltban gyökerező léptékét és arányait. Ezek összetett rendszere, mint egy történelmi lenyomat őrzi a város múltját, hiszen minden teresedés háttérben valami jelenség; vízvezető árokrendszerek, temető, szénapiac, szárazmalmok, gémeskutak vagy útelágazások összekapcsolódása sejtethető.

A térbeli renden túl a sétálóutca megjelenésében is magán hordozza a hely karakterét. A vidék puritánságából és egyszerűségéből adódóan a táj domináló színe a fehér, így az utca eklektikus homlokzata fehér festést, és egységes cégékeket kapott. Figyelembe véve a fényviszonyokat, a magas napsütéses órák száma növeli a fény-árnyék kontraszt jelentőségét, így a szín számos árnyalata jelenik meg.

A bontás nemcsak az építész egyedi szemléletét, hanem határozott és magabiztos jellemét is példázza. Konkrét építés még ebben a projektben sem történt, de felelős tervezői döntéssel egy újabb építészeti mű született.

környezetépítés

A rendszerváltozás előtti időszakban érvényben lévő un. „kétezerlelkes” rendelet²(az állami beruházások két ezrelékét műalkotások létesítésére kell fordítani), lehetőséget adott arra, hogy a képzőművészet szerves része legyen a háború utáni korszak építészeti beruházásainak.

Míg az „újonnan” születő iparvárosokban a közös munkákat rendeletekkel szabályozták, és a társművészetek építészettel alkotott egysége korán sem volt teljes, addig Kecskeméten nem felülről jövő utasítások, hanem tervezői igények és szakmai együtt állások eredményeként születtek a közös munkák. Az építész már a tervezés során bevont művészeket, így olyan minőségi műalkotások születhettek, mint a Széchenyi liget.

“A képképző művészetek és az építészet együttműködésének egyetlen zsinórmértéke van, ha úgy fogjuk fel, hogy az épületek, geometriai idomok közt a képképző művészetek ábrái úgy hangzanak, mint a hangszerek hangjai közt az élő énekhang.”²

Az alföldi utcák karakterének legmeghatározóbb eleme a fásítás. A homokos vidéken az elsivatagosodás, és a szél elleni védekezés eszköze volt, a klimatikus viszonyokat is jól tűrő fák honosítása, ami mára táji hagyománynak tekinthető. A környezetépítés ezért a hellyel való kommunikációt példázza.

Kiss János felkérésére kezdett el az alkotó helyet keresni a szobrász által készített Széchenyi emlékműnek. Az építész egy tervezett „alközpont” számára kijelölt helyszínt szánt az objektum számára. A javaslatról először a városvezetés hallani sem akarta, de végül sikerült meggyőzni őket. A szobrot a választott telken helyezték el, és az építész hatására a területet beültették fákkal.

A 290 hársfa telepítésén túl 69 gesztenyefát (Széchenyi kedvenc fája) ültettek a szoborhoz vezető két út mentén. A fák száma egy híján megegyezik Széchenyi éveinek számaival, a fennmaradó egy fa a szobor mögött „őrzi” és védi az alkotást.

Ez a különleges tartalom, ami a szobor és a környezete mögött rejlik, kiemeli a szokványos emlékművek sorából az alkotást. A használt építészeti eszköz ugyan már építészetnek minősül, de csak a természeti környezet rendezésével hoz létre új minőséget a helyszínen.

² http://www.jamk.hu/ujforras/9803_15.htm

installáció

1965-ben, a kecskeméti városfejlesztési program keretében, megfogalmazódott a Technika Háza iránti igény, melyre válaszul 1967-ben, társadalmi munka keretében, a zsinagóga hasznosítására tett javaslatot Kerényi József.

Az új funkcióval az épület újra szerves részévé vált a város életének, elkerülve ezzel, hogy elszigetelve, egy műemléki rezervátum részeként üresen álljon.

Gyakran előforduló rehabilitációs problémát jelentett és jelent, ha a műemléki épületbe illesztendő új program funkcionálisan más belső teret igényel vagy méretében nem felel meg. Ha ugyanis a struktúra alapjaiban sérül, az épület egy esetleges toldással vagy szerkezeti bontással történeti és esztétikai értékeit veszti el.

Az alkotó a regionalista törekvéseknek megfelelően, a hely karakterét figyelembe véve, de a modern építészet eredményeit alkalmazva, házat hozott létre a házban.

A külső moresz-romantikus homlokzatot eredeti állapotban megtartva, csak a belső tereket formálva, került kialakításra az új funkció. A korhű külső és új belső kettősségét az építész olyan építészeti eszközökkel hidalja át, mint a tudatos anyaghasználat, és eredeti részletképzések, légtérarányok, boltozati lezárások megtartása.

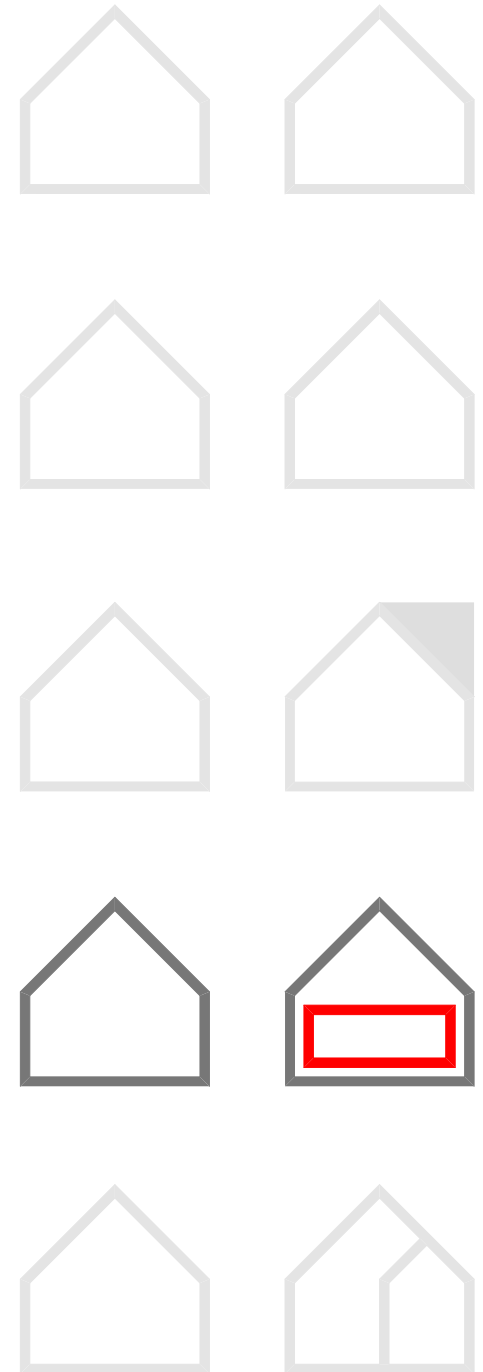
Ezzel az építészeti megoldással az épület egyszerre alkalmazkodik a meglévő formakincsekhez, és felhasználja az új technológiákat (tartószerkezeti megoldások, belsőépítészeti kialakítások), teljesítve a kor regionális szellemiségének elvárásait.

A zsinagóga megőrzésének nemcsak esztétikai, vagy gazdasági okok miatt volt jelentősége. A terv sokkal összetettebb, az épületen túli, településszerkezetre és várostörténelemre is hatással lévő gondolkodásról tanúskodik.

Az egyes épületek értelmezése és értékelése kontextus nélkül helytelen, így a szemlélet kiszélesítésével a vizsgálódás új struktúrában szükséges, ahol a műemlékeket környezetükkel együtt, a településszerkezetben és településtörténetben elfoglalt pozíciójukon keresztül tanulmányozzák.

Ebben a tágabb összefüggésben vizsgálva az épület tanúskodik a 19. századvegi toleranciáról, mikor hat felekezeti temploma fért meg egymás mellett.

Az alkotás a lehetőségek helyes mérlegelését és a hely megértését igazolja. Példa értékű és egyedi építészeti válasznak tartom, hogy a tervező úgy alakította ki a belső szerkezetet, hogy az bármikor elbontható legyen. Az épület helyett installációként megfogalmazott beavatkozásnak köszönhetően a használatra "kölcsonkapott" épület, ha szükség lesz rá, új gazdára találhat, példázva ezzel az alkotó épített környezettel szembeni alázatát.

továbbépítés

Már a századforduló után építettek Kecskeméten műtermes lakásokat, de a két háború között ezekből a lakásokból kialakuló művésztelep megszűnt, idővel pedig lakók költöztek a műtermekbe is.

Többször is megfogalmazódott javaslat a művésztelep felújításra, átépítésre, de végül egy új építése mellett döntöttek. A „bérmentesen” elkészített szobrászműteremház előtervei és a keramikus stúdióra és műtermes lakásokra tett javaslatok sikeresek voltak. A tervezés irányának kijelölése után a programterv az egyéni műteremházból indult, de közösségi stúdióig bővült. Mivel a választás egy belvárosi védett műemléki területen elhelyezkedő saroktelekre esett, a telken található két épület megtartása és hasznosítása nem volt kérdéses. A meglévő két öregépület a stúdiókhöz kapcsolódó néprajzi anyagok elhelyezése mellett bemutatóknak adott helyet, és kiállítóhelyiségként szolgált.

Az új épületek elhelyezésénél a tervező elsődleges célja volt, hogy ne beillesztés, hanem továbbépítés szülessen, ezért elengedhetetlen volt az építési terület, és a település rendszerének vizsgálata.

A külső szemlélőnek tervszerűtlennek ható alföldi halmazos településszerkezetek minden esetben olyan organikus képződmények, melyeket józan szempontok eredményeztek. Kialakulásuk során befolyásoló tényező volt a domborzat, a sík vidék, ahol egyetlen építmény is meghatározó elemként jelenik meg a tájban.

Az új épületek követik a hely morfológiai jellegzetességeit (beépítési vonalak, tömeg és homlokzati arányok, tetőidomok és hajlásszögek, épületmagasság), így a környezettel való párbeszéd a tömegformálásban és az alaprajzi struktúrában is megmutatkozik. A beépítés fésűs szerkezete folytatja a hely telekosztásnak ritmusát, a népi építészetből megidézett egytraktusos rendszer pedig jól illik a funkcióhoz, és lehetőséget ad az egyéni és közösségi terek szétválasztására.

A továbbépítés nem csak fizikai, hanem elméleti módon is tettenérhető.

A regionalista törekvéseknek megfelelően az alkotó a népi építészetből vett részleteket újraértelmezve használja fel. A meglévő épületen felfedezhető szénaledobó padlásajtók az új épületekre fényforrásként kerültek kialakításra, míg a magas kerítésfalak védett területet biztosítva, úgynevezett “népi” átriumot hoznak létre, illeszkedve ezzel a mezővárosi építkezés formavilágához.

„Az építész egyik alapvető kötelessége, mely jószerint teljesíthetetlen, hogy nézzen szét az egész világon, s minél több dolgot próbáljon megismerni. Mindent megtudva térjen haza, s mindent elfelejtve ahhoz a helyhez és azokhoz az emberekhez kötődve próbáljon építeni, ahol és akiknek épít.”³

Az építész a helyi formakincset egyedi módon használja fel. A konvencionális elemeket a kompozíció szerves részévé teszi, elkerülve ezzel a regionális stílus veszélyeit, a részletek szentimentális másolását és felületes alkalmazását.

Kerényi építészeti eszköztárának számbavételekor a műteremház valós építéssel létrehozott építészeti alkotásként illeszkedik a rehabilitáció témakörébe, éppúgy, mint az értékes épületek védelme, a rekonstrukció, a környezetépítés vagy egy műemlék hasznosítása.

A épületegyüttes jól szemlélteti, hogy a hely megteremtéséhez érteni kell a természetes és épített környezet üzenetét, és ahhoz alkalmazkodva kell továbbfejleszteni, legyen szó bármilyen építészeti beavatkozás létrehozásáról.

³ Nádor Tamás: Múzsák és Mesterek - Párbeszéd művészekkel, Ifjúsági lap- és könyvkiadó, 1984 (132. old.)

konklúzió

A példák, öt építészeti eszközt kiemelve, érzékeltetik a rehabilitációra irányuló beavatkozásokban rejlő lehetőségeket. Az alkotások kivétel nélkül magukon hordozzák a regionalista stílus törekvéseit, ismertetve ezzel a korszak egyik meghatározó építészeti irányát. Az alkotó a feladatok során az új épületekre nem szabadon álló tárgyként tekintett, hanem hangsúlyt fektetett a helyre, ahol az objektum létrejött. A globális építészeti elveken túl ezért a munkák mindegyikén tetten érhető a helyel való párbeszéd. Az épületek speciális helyzetekre reagálnak, sajátos problémákra adnak választ. Elkerülik a huszadik századra jellemző, centrumból kiinduló, homogenizáló törekvéseket, és egyedivé válnak. A válogatott munkák nemcsak a építészeti minőségről tanúskodnak, hanem szemléltetik az építész alázatos, de mindenkor vállalkozó és kreatív jellemét is. Kerényi József szakmai tudása és habitusa együttesen segítette hozzá Kecskemétet a háború utáni rehabilitációs kérdések helyes megválaszolásához.

Források:

- <http://www.jamk.hu/ujforras/ufo.htm>
Dokumentumok a hatvanas évekből:
A Művészeti Bizottság jegyzőkönyvei I.
A Művészeti Bizottság jegyzőkönyvei II.
A Művészeti Bizottság jegyzőkönyvei III.
- Magyar Építőművészet 1972/2. Horler Miklós: Műemlékvédelem és mai építészet
- ARCHITECTURA – VALLOMÁSOK: Kerényi József
Kijárat Kiadó, 1988
- <http://www.forrasfolyoirat.hu>
Nekem egy egész városom van, „akit” szerethetek - Kerényi Józseffel Kriskó János beszélget
- Magyar Építőművészet 1978/3. Múteremházak
- Magyar Építőművészet 1976/4. Kodály Intézet
- Magyar Építőművészet 1975/3. Technika Háza
- Meggyesi Tamás: Települési kultúránk
Terc Kiadó, 2008
- Kenneth Frampton: A modern építészet kritikai története
TERC, 2002
5. fejezet Kritikai regionalizmus (412. old. – 431. old.)
- Magyar Építőművészet 1989/6. Moravánszky Ákos: Regionalizmus
- Nádor Tamás: Múzsák és Mesterek – párbeszéd művészekkel
Ifjúsági lap- és könyvkiadó, 1984 (125. old. - 136. old.)
- Kerékgyártó Béla: A mérhető és a mérhetetlen – Építészeti Írások a huszadik századból
Typotex Kiadó, 2000
Christian Norberg-Schulz: Hiteles építészet felé (1980) (231. old. – 253. old.)
Leon Krier: Az európai város helyreállítása (1978-1984) (254. old. – 263. old.)